

NATKÓ ANNA

Irredentizmus, kisebbségi lét, revízió eltérő nézőpontokból

A Magyar Élet Felvidék-képe

ANNA NATKÓ

Irredentism, Being a Minority, and Revision From Different Perspectives

A Picture of Southern Slovakia in Magyar Élet

Keywords: Southern Slovakia; Felvidék; land reform; literature; irredentism; minorities; revision; press; Jews

Az 1936 és 1944 között havi rendszerességgel megjelenő *Magyar Élet* nemzetpolitikai szemle érdeklődési köre a korszak közéletének majd minden relevánsnak tekinthető kérdésére kiterjedt. Számos cikk született a Trianon okozta gazdasági, társadalmi, politikai problémákról – sok esetben nem pusztán bemutatásuk, hanem egyenesen megoldásuk igényével –, s a hozzá kapcsolható egyéni sorstragédiák is megelevenedtek a folyóirat lapjain. A lapot fenntartó Honszeretet Egyesület 1920-ban még kifejezetten a hazafias-irredenta ideológia jegyében jött létre, mely a harmincas évek második felére – leginkább a tagság és a vezetőség változásai mentén – egyre inkább háttérbe szorult, illetve átadta helyét a társadalom általuk magyarnak vélt részének politikai-gazdasági-kulturális tényerését propagáló, a hazai zsidósággal és németséggel szemben egyaránt kritikus fajvédő gondolatoknak. Ezzel egy időben a *Magyar Életet* 1938 után már a népi mozgalomhoz kötődő lapnak tekinthetjük, ha nem tulajdonosi vagy szerkesztői, hanem kizárólag szerzői köre – s így tartalma jelentős része – alapján ítéljük meg. Bár a Honszeretet 1938. decemberi beszámolójában legfontosabb időszerű feladatának nevezi a „felszabadult felvidéki magyarság megszervezését” a tagság segítségét kérve egyrészt a helyszíni kiszállások megszervezésében, lebonyolításában, valamint a visszacsatolt területre élnőknek az egyesületbe vonásában,¹ a Honszeretet fennállása teljes időszakában elsősorban Budapestre koncentrálódott. Lapján keresztül azonban sikerült a Felvidékről olyan módon hitelesen tájékoztatnia, hogy az arról írt cikkeket szinte kivétel nélkül onnan származó vagy ott legalább időszakosan élő személyek jegyezték.

A Felvidék fogalma a 19. század közepétől került előtérbe a korábbi Felföld és Felső-Magyarország elnevezések mellett² – ez utóbbiak egymás szinonimáiként az ország

1 A Honszeretet Egyesület havi beszámolója. *Magyar Élet*, 1938, 12. sz. 32. p.

2 A Felföld, „Felsőmagyarország” kifejezésekkel szemben a Felvidék nem szerepel az 1862 és 1874 között megjelenő, a megírása idején használatban levő teljes magyar szókészletet rögzíteni igyekvő Czuczor–Fogarasi-szótár köteteiben sem.

északi, hegyvidéki tájait jelentették, míg a Felvidék előbb csak a szlovákok lakta vidéket, majd 1918 után a Csehszlovákiához csatolt egykori magyar területeket. (Kósa 1998, 246. p.) A *Magyar Élet* szerzői kizárólag a Felvidék kifejezést használták értve ez alatt a Csehszlovákiához került összes, korábban Magyarországhoz tartozó területet, így Kárpátalját is – mint teszi azt a beregszászi születésű Pálóczi Horváth Lajos néprajzkutató, publicista, amikor önmagára felvidékiékként hivatkozik. (Pálóczi Horváth 1939, 25–27. p.) Miként a *Magyar Élet* Erdély-képében (bővebben lásd Natkó 2021, 73–92. p.), úgy a Felvidéket érintő diskurzusában is rendkívül érdekes a narratívák különbözősége, melyeket leginkább az eltérő generációs és élettapasztalatok motiváltak. A lap ezáltal lehetőséget ad irredentizmus, kisebbségi lét és revízió többféle nézőponton keresztüli vizsgálatára.

Trianon után, Bécs előtt

Egyes viselkedésminták generációk közötti, markánsan eltérő megítélését talán nem is lehetne szemléletesebben bemutatni, mint az irredentizmus kapcsán. A *Magyar Élet* első évfolyamaiba Karakán Balázs álnéven író dr. Némethy Béla³ személyében a lap egy, az elcsatolt területekről Magyarországra menekülő, így irredenta érzelmeit személyes sorsából tápláló szerzőt tudhatott magáénak: olyat, akit a trianoni Magyarország – „a kis rezervációs magyar terület” – belpolitikája saját elmondása szerint nem érdekelt, ellenben erőteljes hangon szólalt fel a hivatalos magyar külpolitikával szemben. A kassai születésű Némethynek a folyóiratban közzétett nyílt levelei egyfajta „áldozat-perspektívából” íródtak, s szemléletesen mutatják be az 1920-ban létrejött határ túlsó és innenső oldalán élők eltérő percepcióit. „...nem tudok eljutni az én gyönyörű, Kassa melletti Rákóczi-várossal ékesített kis falumba, ahonnan én mint *tekintetes úr* [kiemelés az eredetiben] mentem el s ahova ezzel a büszke titulussal szeretnék vissza is menni” – utal egyik írásában arra a fajta eltávolodásra, kényszerű szakításra, mely esetében nemcsak földrajzi, hanem egzisztenciális is volt.⁴ Levelében a Felvidék elcsatolása mint a családi struktúra felbomlása is megjelenik: elszakított szülőfalujában a családból egyedülként idős nagynénje maradt hátra, aki „mindennel és mindenkiel szembenézve ragaszkodott az ősi szent rögöz”, s várja egyidejűleg az anyaország felől érkező felszabadítást.

Némethy nézőpontjában Trianon egyszerre személyes és nemzeti veszteség: keserű hangvételét ez utóbbinak az anyaország társadalmában érzékelhető fel nem ismerése okozza. Némi felháborodással idézi fel azokat az élményeit, melyek a falusi értelmiség széles körű, de csakis Nyugatra koncentráltó külpolitikai érdeklődésére, egyben

3 Némethy Béla (1884–?) az államtudomány doktora, királyi jószágigazgató tanácsos, majd a birtokpolitikai ügyek miniszteri biztosa; a húszas évek elején a „Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája” propagandaosztályának vezetője. (Hortobágyi 1940, 755. p.; A Területvédő Ligaprobanda előadása. Csonkamagyarország, 1921. május 26., 1. p.)

4 Karakán Balázs levele. *Magyar Élet*, 1937, 2. sz. 18–19. p.

az elcsatolt területekkel szembeni, még a részvétet is nélkülöző közönyére vonatkoznak.⁵ „Kérem Főtisztelendő Uram én egyelőre nem a mennyországba szeretnék jutni, hanem – Kassára, mégpedig útleveél nélkül...” – reagált saját elmondása szerint a szerző egy községi plébános vallási monológjára kifejezve egyúttal az elcsatolt területekről elmenekülni kényszerülő ember eszmei prioritásait is. 1937. decemberi levele az előbbieknél tudatosabb poétikai eszközökkel él, s egy, az emlék–álom–valóság rétegek egymásra rakódásából születő allegóriát bont ki.⁶ A szerző álmában egykori, kassai családi házukban találja magát édesanyja és a „miszlókai tót mosónő” társaságában.⁷ „A csehek azért voltak itt, mert a magyarok védtelenül hagytak minket... Hála Istennek, hogy elmentek, pan Boh prinas...” – summázza egyszerűen a szlovák asszony az elmúlt évtizedeket, de Némethy eközben már kívül is találja magát a házon az utca kokárdás, ünneplő tömegében, éneklő leventezredek mellett és trikolor festésű repülőgépek alatt. A bevonulást proklamáló „álombéli” hírnap a felébredő szerző kezében a valóság reggeli újságjává szelődül, melyben immár az utódállamokkal szembeni békét, a gazdasági kapcsolatok felvételét és a külpolitikai konszolidációt hirdetik. Noha céljuk vélhetően nem ez, hanem az irredenta propaganda lehetett, Némethy szövegei lélektani történésorként is értelmezhetőek. Az ismertetett allegóriában az elcsatolt területekről elmenekülő, s oda – de csakis mint Magyarország részére – visszavágyók mindennapos szembesülése jelenik meg az egyén és a hivatalos diplomácia érdekeinek, vágyainak fokozódó távolodásáról. Némethy, az életének jelentősebb részét a monarchia kori Magyarországon megélő ember nem egyszerűen a menekülésre kényszerülő egyén lelki, nemzeti és materiális érdekeinek fontosságát hirdette írásaiban, hanem a megbékélésre törekvő külpolitika totális értelmetlenségét. Szövegeiben emiatt a Felvidék és az annyiszor emlegetett Kassa fizikai jegyei tulajdonképpen teljesen háttérbe szorulnak, s magának az otthonvesztésnek a gesztusa válik hangsúlyossá.

A következő évfolyam egyik, Ölvedi János által írt esszéje a lap arculatában történő éles váltást is jelzi. Habár az érsekújvári származású Ölvedi Némethyhez hasonlóan még éppen Nagy-Magyarországon született, mégis a Felvidék fiatalabb, a monarchia emlékét élénken nem őrző generációjának tagja volt.⁸ 1935–1938 között a *Magyar Szemle* Magyar kisebbség Csehszlovákiában című rovatában tájékoztatta az olvasókat a felvidéki magyarság helyzetéről, s több cikket jegyzett a *Magyar Élet*ben is. (Borbándi 1983, 523. p.) Az első itt megjelent szövegében az irredentizmus már mint „türelmetlen, suta frázis-

5 Karakán Balázs levele. *Magyar Élet*, 1937, 9. sz. 4–5. p.

6 Karakán Balázs levele. *Magyar Élet*, 1937, 12. sz. 21–22. p.

7 Miszlóka az említett szöveg megírásakor Kassa környéki község; 1968 óta Kassa kibővített területének része. (Tamáska 2013, 18. p.)

8 Ölvedi János (1914–1983) újságíró. 1938-ban az akkor a Felvidékért felelős tárca nélküli miniszter, Jaross Andor személyi titkára, majd a magyar követség sajtóattaséja Szófiában. 1945-ös emigrációját követően 1951-től közel 20 éven át a Szabad Európa Rádió munkatársa. (Borbándi 1983, 522–526. p.)

magyarkodás” jelenik meg, mely mögött a szerző sok esetben egyenesen egyéni becsvágyat, történetet, karrierszerzési törekvést sejt. (Ölvedi 1938a, 4–6. p.) E perspektívában az irredentizmus kettős negatív hatással is bír. Egyrészt „a magyar kisebbségi kérdés terén nem tudott megfogalmazni egyetlen értelmes és reális tervet sem, hisz a hirdetett nemzeti romantika és naiv megváltásvárás mindent eredményezhetett, csak nem a kisebbségi realizmus kialakulását, mely higgadt látás a határokontuli [sic] magyarság számára egyedül jelenti az élet lehetőségét.” Másrészt, a szerző értékelése szerint, a határ innen-ső oldalán, az ország irreális messianisztikus hangulata a megoldandó gazdasági és szociális problémákról is elvonta a figyelmet. Ölvedi szövege rámutat arra, hogy a Felvidék fiatalabb nemzedéke az örökölt politikai és társadalmi mintákat alkalmatlannak tartotta az őket körülvevő, változó világon belüli tájékozódásra. 1938-tól ez a fiatalabb generáció adta a *Magyar Élet* szerzőinek többségét, s az elcsatolt Felvidék főbb problémái immár az ő tolmácsolásukban jelentek meg a folyóirat oldalain.

Az elcsatolt Felvidék gazdasági, társadalmi és kulturális képe

Az 1938-as évfolyamtól kezdve az európai diplomácia eseményei nyomán a folyóiratban is egyre élénkülő érdeklődés övezte a térséget. Az ekkori főszerkesztő, a korszak egyre inkább szélsőjobbra tolódó politikusa, de egyben általánosan elismert közgazdász, Matolcsy Mátvás hosszabb elemzést szentelt a Felvidék gazdasági kérdéseinek. (Matolcsy 1938, 1–4. p.) Ebben a térséget Trianon előtt az agrárország iparfejlesztési politikájának kiemelt kedvezményezettjeként, Trianon után ellenben egy erősen iparosodott ország előnytelen helyzetben levő részeként mutatja be: a felvidéki bányászat, kohászat és ipar így országa gazdaságán belül betöltött fontos szerepéből a határváltozás után nemcsak hogy másodrendűvé fokozódott le, de Matolcsy értékelése szerint vissza is fejlődött. Számításai szerint a felvidéki gyárpar munkásainak száma 1932-ben 25%-kal volt alacsonyabb, mint 1910-ben, s a térség lakosságának szociális helyzetét negatívan befolyásolta az ipartelepke keletről nyugati irányba történő átcsoportosítása is. A Felvidék gazdaságának súlyos problémájaként látatja Matolcsy az addigi export „természetes észak–déli” irányának a diplomácia diktálta kelet–nyugati vonalra való átállítást is. A térség és annak korábbi, magyar piacai közötti gazdasági kapcsolatok megszakadását a faiparban megfigyelhető tendenciákon keresztül mutatja be: az anyaország felvidéki faimportja a szerző adatai szerint 1920 és 1923 között 81%-ról 19%-ra esett vissza. A mezőgazdasági szektor áttekintésére térve Matolcsy ismerteti a cseh földreform eredményeit, melyek mögött nemzetiségpolitikai motivációkat lát, s a felvidéki agrárnépesség korábban az Alföldre irányuló, szezonális munkamigrációjának kényszerű megszüntetésében is komoly gazdasági és szociális károkat fedez fel.

„A Felvidék u. i. Csehszlovákia messzeeső nyulványa, gyarmata lett” – fogalmazott Matolcsy, de a megoldást nem egyszerűen a térség – ekkor, 1938 júniusában már reálisan várható – visszacsatolásában látta. „A Felvidék visszacsatolásának gazdasági előfeltétele az, hogy a Csonka-hazában is meg kell valósítani a földreformot. [...] A meg-

növelt fogyasztóréteg, a megnagyobbodott piac az előfeltétele a felvidéki ipar rohamos fejlődésének és az ott élő nép életszínvonalának emelkedésének” – írta, s a gazdasági kérdéseken túlmenően hozzátette: „...Magyarországon meg kell szűnnie a társadalmi szakadékoknak, kasztrendszernek, mert ebben élni a demokratikus Felvidék népe nem tud.” Annak a „teljes rendszerváltozásnak”, melyet ő a revízió előfeltételeként látott, része lett volna „a közéleti tisztaság”, a politikai rendszer „Balkán bélyegének” nyugat-európai színvonalra cserélése is. „Lokomotív után nem lehet szekeret akasztani...” – zárta gondolatait. Matolcsy így az elcsatolt Felvidék gazdasági és szociális problémáinak felismerése mellett is egyértelműen a revízió elé helyezte az anyaország politikai, gazdasági és társadalmi reformjait.

Matolcsy komplexebb gazdasági áttekintésében a csehszlovák földreform részletesebb elemzést nem kapott, ám a Felvidékről a *Magyar Élet*ben legtöbb cikket jegyző Bodnár István több írásában is kitért a kérdésre. Bodnár személye azért is különösen érdekes, mivel nem a Felvidéken, hanem a Zemplén vármegyei Semjén községben született, s a korszakban gyakori anyaországba való menekülés helyett 1934-ben ő épp Csehszlovákiába települt át néhány évre, miután otthon egy kommunista diákszervezésben való részvétele miatt elítélték.⁹ Ez a sajátos helyzete lehetőséget adott arra, hogy a Magyarországon, majd pedig az elcsatolt Felvidéken töltött évek tapasztalatait összevehesse, s ennek megfelelően vonja párhuzamba például a magyar és a csehszlovák földreformot is. (Bodnár 1939a, 6–7. p.) Érvétele szerint míg Magyarországon a „népbe gyökerező nemzeti tudat” hiányzik a középosztályból, addig a cseh középosztály épp ezen tudata miatt került érdekellentétbe a cseh középbirtokosokkal, s az ezt övező közszellemváltozás nyomán sajátította ki utóbbiak 500 holdon felüli birtokait a cseh Földbirtokrendező Tanács. Bár magyar szempontból megfogalmaz némi kritikát arról, hogy a magyar gazdasági cselédséget a nagybirtokok megszűnése miatti bevételkiesésükért nem kártalanították megfelelő mértékben, cseh nemzeti szempontból a földreformot mégis példásnak látta. Ez – az elviekben hasonló célú magyar rendelkezéssel ellentétben – a gazdaságpolitikai, nemzetpolitikai és honvédelmi szempontokat is kielégítette: Csehszlovákiában nem foglalkoztak közjogi vitákkal, nem vették figyelembe, ki hogyan szerezte a birtokát, nem akarták megmenteni az addig fennálló rendszert, s a kiosztásra kerülő 1,8 millió hektáron nem „földpántlikákat”, hanem a megélhetéshez, sőt a művelődéshez elegendő anyagi alapot nyújtó földbirtokokat biztosítottak. A csehszlovák földreform mögött álló nemzetpolitikai és honvédelmi motivációkat Bodnár egy másik cikkében elemezte, melyben a Pozsonytól Técsőig húzódó „határvidéket” mutatja be. (Bodnár 1938a, 6–10) A kérdéses sávban – a szerző megfigyelései szerint színmagyar vidéken – 64 telepelt hoztak létre a csehszlovák nemzetvédelmi alakulatok rendszeres hadi kiképzésben részesülő tagjai számára, akik között esetenként feltűnhetett egy-egy magyar is, aki így – egyben a népszámláláskor

9 Bodnár István (1912–1988) író, újságíró. (Gulyás 1941, 614–615. p.)

a nemzeti gárdába való felvételhez szükséges csehszlovák nemzetiséget vallva – akart „gazdasági jobbléthez jutni”.¹⁰ Bodnár rámutat továbbá, hogy a csehszlovákiai magyar pártnak az ottani földbirtokpolitikával szembeni kritikái hiteltelenek addig, amíg az anyaországban sincs megfelelő módon rendezve a földkérdés. „Csak ezzel [a szociális problémák orvoslásával] lehet a határon inneni és tuli marxizmus vitorláiból a szeptet kifogni” – fogalmazott, és konklúzióként arra a megállapításra jutott, a csehszlovák határőrvidékre csak egy gazdaságilag magasabb színvonalú, a magyar, sőt szlovák és ruszin autonómiamozgalmaknak is támaszt nyújtani tudó magyar határőrvidék megteremtése lehet a méltó válasz. „Készüljünk fel korszerűen, hogy a nagy történelmi változások készületlenül ne találjanak bennünket” – javasolta.

A szlovák és a ruszin-rutén autonómia kérdése több cikkben részletesebben is megjelent. „Csehszlovákia hazugságokon épült fel és hazugságokkal, mesterséges eszközökkel akarták fenntartani...” – fogalmazott az állam lehetséges felbomlását firtató írásában a kassai születésű Rády Elemér. (Rády 1938, 3–4. p.)¹¹ Értelmezésében Csehszlovákia fenntarthatatlanságát az a téveszme okozza elsősorban, hogy a földnek és a népnek a természet adottságain alapuló „csodálatos egyesülése” helyén valamiféle mesterséges rendszer létrehozható. A szerző „Vavrečka” cseh miniszter¹² rádióbeszédét, mely szerint „végre együtt és egyedül lesz a cseh, szlovák és rutén nép”, megtévesztő gesztusként értékeli. Rády a szlovákságot „fajilag”, kulturálisan és történelmi hagyományai mentén is egészében különálló népnek tekintette, csupán a nyelvrokonságot ismerte el a csehek és szlovákok között, így indítványozza a magyar fél közvetítését a szlovákok önrendelkezési jogának érvényesítése érdekében, a ruténkérdés megoldását pedig kifejezetten a magyar államon belüli autonómiájuk biztosításában látja. Érvelésében tehát Csehszlovákiát egészében megszüntetendő államként ábrázolta: a magyar–szlovák–rutén sorsközösség és szolidaritás megfogalmazása mellett a cseh „falánk terjeszkedési vágy” szigorúan a csehek etnikai határai közé való visszaszorítását javasolta. Néhány hónappal később Bodnár István a Felvidéket „hatalmi ütközőpontként” bemutató esszéjében már úgy látja, a nyersanyagokban gazdag területet a magyar és cseh mellett egyaránt érinti a német, lengyel és orosz érdekszféra is. (Bodnár 1939b, 21–23. p.) A „minden imperializmussal a harcot felvenni képes” propagandának azt tartja, ha a trianoni Magyarország gazdasági és szociális megújulása során a nemzetiségek – értve itt ez alatt a szlovákokat és ruszinokat – számára is vonzó jólétet képes teremteni. „Amely nép először teremti meg belső egységét, azé lesz a Dunavölgyben a vezető szerep és annak föltétlenül érdekkörébe kerül, hatalma alá omlik a Felvidék is” – összegezte gondolatait.

10 E fegyveres alakulatok a nemzeti gárda, nemzeti légiók és a cseh nemzeti szocialista párt tornaszervezete, a Sokol voltak.

11 Rády Elemér (1910–1942) újságíró; a Prohászka Körök egyik szervezője s egy időben országos elnöke.

12 Hugo Vavrečka (1880–1952) Csehszlovákia első budapesti követe, 1938-ban rövid ideig – a fenti cikk megírása idején – propagandaminiszter.

A rutén–magyar sorsközösséget egyenesen antropológiai, társadalom-lélektani kontextusba helyezte a bevezetésben már említett Pálóczi Horváth Lajos.¹³ Elkésett kritikák című cikksorozatának egyik írásában azt fejtegeti, a kemény, „mongolos” magyar lélek szentimentális vonásait a magyar–rutén „cseppvér-keresztvezéseknek” és a rutén dajkák felvidéki magyar családoknál való alkalmazásának köszönheti. Témánk szempontjából relevánsabb azonban az, ahogyan a szerző felidézi személyes élményeit az 1938 őszi partizánharcokról, melyekben – leírása szerint – élesen elkülönült a magyar fél attitűdje a cseh és rutén katonákkal szemben. (Pálóczi Horváth 1939, 26–27. p.) Pálóczi Horváth ábrázolásában míg magyarok és rutén foglyaik egymásba karolva, énekelve távoznak a fegyveres összecsapás helyszínéről, a leőtt cseh parancsnok holttestét egyszerűen maguk mögött hagyják. Az inkább szimbolikusan, mint reálisnak tűnő leírás célja minden bizonnyal az arra való rámutatás lehetett, hogy a csehszlovák állam romjain egy nagy múltra visszatekintő sorsközösség éledhetne újjá.

A Felvidék társadalma kapcsán a *Magyar Élet* cikkei a magyar–szlovák–rutén együttélés múltja és lehetséges jövője mellett a fiatal magyar értelmiségi generáció, a magyar munkásság és a felvidéki zsidóság kérdését járják körül. Ölvedi János 1938 novemberében közölte Érsekújvár múltat és jelent párhuzamba állító várostörténetét. (Ölvedi 1938b, 5–6. p.) Írásának különös jelentőséget ad, hogy a város polgármestere a Magyarországhoz való visszatérését követően édesapja, idősebb Ölvedi János lett. (Borbándi 1983, 522. p.) Az újságíró Ölvedi célja ezzel az írásával minden bizonnyal annak érzékeltetése lehetett, hogy a 20 éves csehszlovák „rabság” elenyésző töredéke volt a város történelmének, melyet a helyén a 17. században Várdai Pál esztergomi érsek által emelt palánkvártól kezdve mutat be, részletesen megemlékezve a török háborúk, majd a Rákóczi-szabadságharcnak a településhez köthető eseményeiről. A szerző szerint a cseh megszállás épp ennek, a magyar múlt és magyar hagyomány fizikai emlékeinek megsemmisítésére, eltüntetésére törekedett már 1918 telétől, amikor a cseh legionáriusok lerombolták a főtéren álló Kossuth-szobrot, ledöntötték a '48–49-es emlékművet, s leszedték a Rákóczi, Bercsényi és Bottyán János egykori házát megjelölő emléktáblákat éppúgy, mint a magyar cégtáblákat és feliratokat.¹⁴ Ölvedi Érsekújvárat ebben a húszesztendősi kisebbségi létben is végvárként ábrázolja – immár nem fizikai, hanem szellemi értelemben.¹⁵ Innen eredezteti a felvidéki magyar

13 Pálóczi Horváth Lajos (1899–1976) újságíró, néprajzkutató, műfordító; a *Magyar Élet* egyik legtermékenyebb szerzője 1938 és 1944 között.

14 Ölvedi datálása pontatlan: az Érsekújvár belvárosában levő épületeket 1919. május 22-én rongálták meg csehszlovák katonák és cseh vasutasok, s ekkor döntötték le és vonszolták el a Kossuth-szobrot is. (Simon 2021, 141. p.)

15 Érsekújvárnak az elcsatolt Felvidék szellemi életében betöltött kiemelkedő szerepét Sági Farkas István is kiemeli egy későbbi lapszámban, noha hozzáteszi, a város véleménye szerint földrajzi szempontból sosem tartozott a Felvidékhez, s inkább az alföldi városok jellegét viseli magán.

fiatalok szellemi mozgalmát, a felvidéki falukutató törekvéseket, a Szlovákiai Magyar Kultúregyesület minden komolyabb akcióját. Megemlékezik arról is, hogy 1936-ban itt egyesült a két felvidéki magyar párt. „Él mint hamu alatt a parázs, de fellobban, mihelyt a felszabadulás levegője csapja meg” – fogalmaz a szerző metaforájával kifejezve azt, hogy Érsekújvár magyarsága, bár a hatóság által befolyásolt népszámlálási adatok szerint 1930-ra enyhe kisebbségbe került, megszakítás nélkül kezében tartotta a város önkormányzatát Csehszlovákiába kerülése után is.

A felvidéki magyar fiatalság 1939 előtti tevékenységének bemutatására szentelte a turócszentmártoni születésű Sági Farkas István is a *Magyar Élet*ben megjelent egyetlen cikkét. (Sági Farkas 1940, 13–15. p.) Véleménye szerint a kisebbségi lét újfajta nemzeti identitását a térség paraszti és kispolgári származású fiatal magyar értelmisége hozta létre. Cikke az egyetlen a *Magyar Élet* hasábjain, mely megemlíti a felvidéki magyar ifjúság Sarló mozgalmát – az az ideológiai elhatárolódás, mely vélhetően a folyóirat tulajdonosi körét is jellemezte a kérdés kapcsán, e néhány sorban is egyértelműen megjelenik. Kiemeli ugyan a szerző a csoporthoz kötődők hitét és erőfeszítéseit, értékelése szerint azonban a kezdeményezést a „nemzetközi zsidó fiatalság és a csehszlovák kormányzat egyformán lejáratották”, tagjait pedig „bábokká” tették. Jóval hosszabban és részletesebben foglalkozik ezzel szemben a felvidéki fiatalok két „gömöri diétájával”, melyeken nemcsak hitet tettek a felvidéki magyarság egyetlen, egységes párt általi képvisellete mellett, de el is fogadták a tízpontos „magyar nemzeti ideológiát”. Ebben kimondták egyebek között, hogy a keresztény erkölcsi alapra helyezett, szociális töltetű magyar nemzeti ideológia alapvető követelménye a lelkiileg és szellemileg oszthatatlan magyar nemzet megléte, legfőbb feladata pedig az összmagyarság gazdasági és kulturális megújulásának elősegítése; hangot adtak a liberalizmussal és imperializmussal szembeni álláspontjuknak, s elköteleződtek a nemzetek közötti békés, igazságos, empatikus együttműködés felé. Egy másik cikkben a népi írók közé sorolt Kárász József az anyaország és a Felvidék fiatalságát állítja párhuzamba: utóbbit „szellemileg és anyagilag is sokkal igényesebbnek” nevezi, akiken „nem érzik az a nehéz, szomorú anyagi és szellemi szegénység, ami az anyaországnak ifjú tömegeit, nem a maga hibájából, hanem általános magyar társadalmi okokból, olyan végzetesen megülte”. (Kárász 1939, 16. p.) A szerző szerint a Felvidék katolikus hallgatóit tömörítő Prohászka Körök köré szerveződő generáció egyrészt „megedződött” az idegen uralom alatt, másrészt sokkal nagyobb felelősségtudatra tett szert a magyar nép „nagy sorskérdéseivel” szemben – értve ez alatt a szociális és gazdasági problémákat egyaránt. Kárász tulajdonképp ugyanazt ismétli meg, mint már említett szerzőtársai: ábrázolásában a Felvidék szellemileg frissebb, aktívabb, mint az anyaország – a magyarság összekapcsolódása e narratíva szerint nem a földrajzi értelmű határokon, hanem lelki-szellemi közeledésen múlik.

Ugyanerre a friss felvidéki szellemiségére reflektál a *Magyar Élet* szerkesztősége is, amikor 1938. október 10-re dátumozott közleményében tájékoztatta olvasóit a

komáromi tárgyalások megkezdéséről.¹⁶ A meg nem nevezett szerző az eseményt az aktuálpolitikai viszonyok kontextusába helyezi: a Felvidék itt nem földrajzi területet, nem a nemzetől elszakított magyarok csoportját, hanem „fiatal magyar szellemet” jelent, mely nem a csehszlovák állammal, hanem a „feudális reakciót és zsidó kapitalizmust” jelentő „régí renddel” áll szemben. Így a várható revízió, „az évek óta oly nehezen várt magyar feltámadás” nem valamiféle régi, üdvös állapothoz való visszatérés-ként, hanem kifejezetten az attól való távolodás kényszereként értelmezhető: a megoldást nem nemzetiségi vagy diplomáciai kérdésekben, hanem a politikai és szociális megújulásban látják. Ölvedi János a közleményt kísérő – itt A felvidéki magyarság álláspontja címmel közzétett, eredetileg az *Egyedül vagyunk*-ban megjelent – írásában úgy fogalmaz, az anyaországi és a csehszlovákiai magyarok „csakis itt, az új ország, az új élet megépítésénél [találkozhatnak] és nem a régi, idejétmúlt rendszer megtartásánál”. (Ölvedi 1938c, 1–2. p.)

Az ugyan nem felvidéki születésű, de kisgyermekkorától ott élő Kovács Endre a *Magyar Élet* utolsó, 1944-es évfolyamában csatlakozott a szerzők közé számos recenzióval gazdagítva így a lapot. Ugyanezen évben megjelent Két háború közt című – saját maga által naplóként hivatkozott – önéletrajzi ihletésű esszéjében ugyancsak a felvidéki fiatal magyar generációt, illetőleg annak végül a kommunista ideológia szerinti „népi demokráciához” jutó eszmei-politikai útkeresését mutatja be. (Kovács 1944) Ábrázolásában ezek a fiatalok nemcsak – sőt elsősorban nem is – a cseh állam elnyomásával kerülnek szembe, hanem saját szüleik generációjával. „Az öregek világa merev falként állott előttünk, melybe minduntalan beleütöttük a fejünket” – fogalmaz érte ezen a világon az előző generáció által közvetített értékrendet és a köreikben még ekkor is nosztalgiját élő dzsentri szellemiséget.¹⁷ Ez a generációs váltás Kovács értelmezése szerint a szlovák fiatal értelmiségnél is megfigyelhető volt, mely – a magyarhoz hasonlóan – szakított a korábbi illúziókkal, a magyar fiataloktól eltérően ugyanakkor nem törekedett a néphez való fizikai és szellemi közeledésre, attól „mérhetetlen távolságban”, elsősorban saját egzisztenciális boldogulásának bűvkörében élt.

A fiatal értelmiségi nemzedékhez hasonlóan a felvidéki magyar munkásságot is valamifajta öntudatosodási folyamaton keresztül ábrázolta Bodnár István. (Bodnár 1938b, 17–20. p.) Megfigyelései szerint a térség magyar erdőmunkásai, zsellérjei és

16 Tegnap este kezdődtek el Komáromban a sorsdöntő tárgyalások. *Magyar Élet*, 1938, 10. sz. 1. p.

17 Kovács munkájának egyik legszemléletesebb része azzal a dzsentri réteggel szembeni kritika, melytől – miközben anyagilag maga is függött tőle – lelkiileg és szellemileg feltétlenül függetlenedni próbált. Egy, 1930-ban a válság hatására anyagi csődbe sodródott, majd gazdálkodásra kényszerülő úr kapcsán így írt például az e generációban jelen levő szellemiségről: „Hát ez hallatlan, ilyen még nem fordult elő. Egy magyar úrból piaci kofa. Akkor már inkább löjje magát fejbe, volt az általános vélemény. F. Géza többé nem vehetett részt az úri társaságok összejövetelén.” (Kovács 1944, 48. p.)

bérései a határváltozást követő időszakban nagy számban léptek be a – Csehszlovákiában legálisan működő – kommunista pártba, melynek propagandája a köztársasággal való szembenállást, s házhelyeket és kárpótlás nélküli földosztást ígért nekik. Ezzel párhuzamosan a városi munkásság munkavállalásának feltételévé vált a szakszervezeti tagság. E lépések kényszerűségével kapcsolatban a szerző azt írja: „A magyar munkás kommunizmusa azt jelentette, hogy hétköznap és a gyűléseken kommunista volt, de vasárnap elment a templomba s a körmenetben – de sok esetben! – vitte a Mária-zászlót.” A felvidéki magyar munkásság Bodnár szerint azon felismerés nyomán „ábrándult ki” a szociáldemokrata és kommunista pártból, hogy az azok által hangsúlyozott „nagy testvériség” ihlette szolidaritás valójában csak a cseh, szlovák és zsidó munkások között valósult meg. A munkásság magyar csoportjai a szerző szerint visszatértek az Egyesült Magyar Párt támogatói közé abban a hitben, hogy egyszerre küzdhetnek a szocialista és a magyar nemzeti célokért. Figyelmeztet ugyanakkor, hogy nem múltak el nyomtalanul a Trianon óta eltelt esztendőök a felvidéki munkásság öntudatára nézve: „Jaj azoknak, akik azt hiszik, hogy a magyar munkással majd úgy lehet bánni, mint a háboru előtt. [...] Ezek magyarabbak, lélekben és a magyar testvéreikért való munkában elszántabbak és felkészültebbek, mint nagyon sok csonkaország magyar, aki hivalkodik magyarságával, de ugyanakkor munkásaival annyi közösséget nem érez, mint a gazdaember a lovával.” Összecseng Bodnár cikkével a lapszám egy másik, az ipolysági Lánc László által jegyzett írása, mely egészében tekinti át a felvidéki magyar társadalom politikai mentalitását. (Lánc 1938a, 28. p.) A szerző értékelése szerint a kisebbségi lét kifejezetten kohéziós erőként hatott a magyarságra, az „nem engedhette meg a világnézeti harc és a széttagolódás luxusát”. Bár az alapvető politikai nézetek heterogenitását, a kommunista, reakciós konzervatív, szélsőséges jobboldali csoportok meglétét elismeri, összességében úgy látja, e táborok szembenállását megakadályozta a felvidéki magyarságra egyöntetűen ható, a társadalomban levő árkok betemetését kívánó nemzeti gondolat. A magyarságnak ez a része így nem egyszerűen az anyaországhoz való visszatérést, hanem egy új, egységes magyarság megteremtésére is vár, s annak megteremtésében magának részt kíván.

Bodnár István egyik cikkében kitér arra, hogy miután az 1930-as népszámlálás során a zsidóság külön nemzetiségi kategóriaként szerepelt, a szlovákiai és kárpátaljai zsidóság 5–10%-a vallotta csupán magát zsidó vallású magyar nemzetiségű személynek. (Bodnár 1938c, 6–10. p.) „A zsidók cserbenhagyták a magyarságot” – értékeli a szerző. Kritikáira rímelnek Féja Tibor megfigyelései.¹⁸ A Féja testvérek Léván születtek s nőttek fel, de míg Féja Géza a trianoni béke megkötésének évében már Budapestre költözött, Féja Tibor Csehszlovákiában maradt, lett tanító, majd az első bécsi döntést követően iskolaigazgató. A *Magyar Élet* ugyanezen lapszáma végén a szerkesztőség az elcsatolt Felvidék „egyik legharcosabb, legbecsületesebb, legáldozatosabb magyar tanítójaként”

18 Féja Tibor (1906–1968) tanító, újságíró.

hivatkozik rá.¹⁹ Féja a Magyar Szülők Szövetségének és a Szlovenszkói Magyar Kultúregyesületének a pozsonyi magyar gyermekek magyar nyelvű iskoláztatását támogató szociális akciójában szerzett tapasztalatairól írt cikket a *Magyar Életbe*, melyben kevésbé a felvidéki magyar iskolaügy helyzetéről, mint inkább a pozsonyi zsidó közösség attitűdjével kapcsolatos csalódottságának adott hangot. (Féja 1939, 20. p.) Tapasztalatai szerint egyrészt a pozsonyi zsidóság tevőlegesen hátrányos helyzetbe hozta a magyar iskolák fennmaradását azzal, hogy gyermekeit – elenyésző kivételtől eltekintve – a német mellett nem magyar, hanem szlovák nyelvű osztályokba íratta be, másrészt a pozsonyi magyar gyermekeket segítő akcióban sem nyújtottak anyagi segítséget a zsidó kereskedők: dacára annak, hogy ez ügyben még cseh cégekre is számíthattak a szervezők.

Féja Tibor kapcsán meg kell jegyezni ugyanakkor azt is, hogy a *Bars-Hont* hetilapban, melybe 1940-től írt, jó néhány olyan, markánsan zsidóellenes cikket is közzétett, melyekre való hivatkozással 1948-ban a népbíróság tizennyolc havi börtönbüntetésre ítélte.²⁰ Ezekben az írásaiban a zsidókkal szembeni „vádpointjai” a magyar nyelvű oktatás feladása mellett, hogy köreikben nincsenek ipari munkások, ellenben a kereskedői, tisztviselői, orvosi és jogi pályán túlsúlyban vannak, hogy a belvárosi házaknak elsősorban ők a lakói, hogy számuk és vagyonuk is egyre nő, így lpolyságon már két rabbit és két zsinagógát tartanak fenn, vagy épp az, hogy Verebélyen a zsidó üzletek szombaton zárva tartanak – azon a településen, ahol Féja szerint magyarok és szlovákok egyaránt „Csillaghullást várnak”. (Baki 2001, 159–160 p.) A *Magyar Életben* Pálóczi Horváth Lajos az elcsatolt Felvidék „hőseiről és mártírjairól” összeállított MEFHOSZ-kiadvány kapcsán adott hangot éles ellenérzésének, miután abban a zsidók – véleménye szerint – magasan érdemeiken felül kaptak teret. (Pálóczi Horváth 1940, 11–12. p.)²¹ A néprajzkutató, miként a *Magyar Élet* előbbi szerzői is, úgy értékelte, a felvidéki zsidóság túlnyomó többsége a kisebbségi lét 20 éve alatt tudatosan távol tartotta magát a magyar pártok és mozgalmak támogatásától. A felvidéki zsidók magyar hazafiként való önreprezentációját így csupán utólagos korrekciónak és kompenzációnak látja. A többször említett Ölvedi János ezzel szemben – ugyan nem ebben a folyóiratban – azt az álláspontot képviselte, miszerint a zsidóság „csak papíron” választotta a csehszlovák politika „cselként” létrehozott zsidó nemzetiségi kategóriáját. Ölvedi szerint a szlovákiai zsidóság ettől függetlenül is magyar újságot és könyvet olvasott és magyar színházakat támogatott, míg a városi zsidó értelmiség gyerekeit is magyar iskolába járatta és az ellenzéki magyar pártok munkáját is segítette. (Ölvedi 1985, 47. p.) Sajnálatos módon a *Magyar Életben* ez a felvidéki zsidósággal kapcsolatos vélemény és tapasztalat nem kapott helyet.

19 Féja Tibor. *Magyar Élet*, 1939, 4. sz. 32. p.

20 Bírósági hírek. *Magyar Nemzet*, 1948. április 9., 3. p.

21 A kérdéses kiadvány: *Felvidéki mártírok és hősök aranykönyve*. Felvidéki irodalmi emlékkönyv. Budapest, MEFHOSZ, 1940.

Bodnár István a Csehszlovákiában 1919 júliusában hozott 430. számú, a közkönyvtárak létesítéséről rendelkező törvény kapcsán írt a térség társadalmi és kulturális viszonyairól. (Bodnár 1938c) Az intézkedés a nemzeti kisebbségekkel bíró községekben legalább 10%-os népességarányt szabott meg a kisebbségek számára kialakítandó külön magyar könyvtár vagy külön magyar könyvtári osztály kritériumaként. Az ehhez szükséges adatokat később az 1930-as népszámlálásból nyerték, s ennek kapcsán a szerző kiemeli, hogy a számlálóbiztosok esetenként kétségbe vonták a magukat magyarnak valló, de általuk szlováknak hitt emberek hovatartozását, ami aztán komoly egzisztenciális hátrányokat okozhatott egyeseknek. Bodnár nehezményezi a törvény megvalósításának, betartatásának módját is: adatai szerint az összesen 798 magyar községből 66-ban 1936-ban, vagyis közel 20 évvel a rendelkezés után sem létesült könyvtár, s ott, ahol ez megtörtént, sem teljesült a könyvtári állományra vonatkozó minden feltétel. Bodnár szerint a magyarországi folyóiratok és szakkönyvek nem érhetőek el a felvidéki magyarság számára, s a csehszlovák kormányzat tudatosan csak a budapesti liberális és szociáldemokrata sajtót rendeli a könyvtárakba. Értékelése szerint ezáltal a „magyar szellemű” sajtót, szak- és szépirodalmat kikerülve valamifajta ideológiai híd létesül a csehszlovák vezetés, az általa támogatott cseh állami kiadók és a „budapesti körüti zsidó és marxista szellemű” kiadóvállalatok között a felvidéki magyarság „elnevezetlenítése” érdekében. A szerző szerint a törvény alapvető népművelési céljait gátolja emellett a felvidéki magyarság általánosan rossz anyagi helyzete, így a 40 filléres kölcsönzési díj megfizetésének nehézségei, s a nemzeti – itt valószínűleg etnikai értelemben használt –, faji és nyelvi öntudat ugyancsak széles körben jellemző hiánya. A címben Bodnár „három nemzet vezetőinek bűneire” hivatkozik: míg a cseh és szlovák fél véleménye szerint a „magyar szellem” elnyomására törekszik a könyvtartanácsok személyi összetételétől kezdve a könyvrendelés lebonyolításáig, a határ innenső oldalán is súlyos mulasztások történtek: véleménye szerint a magyar kormányzat és a magyar írók sem tettek, tesznek azért, hogy a felvidéki magyarsághoz megfelelő öntudatosító irodalom jusson el. Holott „a határokat csak a lelkek egységének megteremtése, a céltudatos magyar akarat kifejlesztése után és nem humanista semmittevással lehet elsöpörni” – a kulturális, népnevelő munka szerinte tehát a revízió feltétele.

Bár nem bővelkedik bennük a *Magyar Élet*, a Felvidék kultúráját bemutató írások részét képezik az országgrész irodalmára vonatkozó recenziók is. Ezek relevanciáját az adja elsősorban, hogy szerzőik a szépirodalmat társadalmi szerepvállalása szempontjából értékelik. Maróthy Jenő *Felvidéki falevelek* című elbeszélésgyűjteményét sem mint irodalmi szöveget éri például lesújtó kritika a folyóiratban, hanem mint egy olyan beszédmód életben tartásának kísérletét, mely a recenziót jegyző Gombos Imre szerint már rég aktualitását veszítette. (Gombos 1939, 28–29. p.) Maróthy munkáját Mikszáth és Jókai regényeihez hasonlítja, miközben a szerző valódi kortársai, Szabó Dezső, Móricz, Kodolányi vagy Németh László már „történelmi célok szolgálatába állították tehetségüket”. Kétségtelen, hogy Maróthy – elsősorban szlovák – alakjai Gombos leírásának megfelelően nagy örömet lelik a pletykálásban és a veszekedésben, együgyűek és sok esetben gyávák, világuk azonban korántsem teljesen „problémátlan”, ami Gombos szerint szinte olvashatatlanná teszi az elbeszéléseket. Maróthy történetei a

falusi kisebbségek perspektívájából íródtak, akik számára a történelem megfoghatatlan és értelmezhetetlen fogalom ugyan, de apró elemei a falusi környezetben is megmutatkoznak. (Maróthy 1939) Így jelenik meg az autonómiáját féltő falusi társadalom és hatalom konfliktusa, a cseh állam katonai és bírói tekintélyének kritikája vagy a magyar–szlovák sorsközösség kérdése. Kétségtelen, hogy Maróthy egyszerűen a falusi közeg viszonyainak ábrázolására törekedett, s egyetlen, kétséges kimenetelű kísérlete a morális és ideológiai üzenetek továbbítására – a nemzeti identitás megélésének lehetetlenségét ábrázoló *Van Pozsonyban egy sír* című elbeszélésben – tematikailag és beszédmódját tekintve is erősen kilóg a kötet többi írása közül. Kovács Endre fentebb említett esszéjében fogalmazott úgy, generációja nemcsak az irodalomtól, hanem azon belül a sajtótól, sőt a bulvársajtótól is „helyzetünk értelmezését és nemzetnevelést” várt. (Kovács 1944, 92. p.) A *Magyar Élet* kritikusai számára ehhez hasonlóan a szép-irodalommal szembeni elvárás is egyértelműen a társadalmi és történeti kontextusba való beágyazódás és a valóság közvetlen, illúziómentes megragadása lett.

A Felvidék visszatérte három perspektívából

1938 novemberében a *Magyar Élet* megjelentette annak az Egyesületközi Együttműködésnek a közleményét,²² mely vezetői révén rendkívül szorosan kapcsolódott a lapot kiadó Honszeretet Egyesülethez és a Honszeretet fedésében működő Magyar Közösséghez is. Az ekkor 12 egyesületből álló szervezet szeptemberi, a *Magyar Élet* akkori főszerkesztője, Matolcsy Mátyás elnöklete alatt megvalósuló ülésén 10 pontból álló kiáltványt fogadott el a felvidéki kérdéssel kapcsolatban. Ebben tulajdonképp a fentebb már megfogalmazott javaslatokat tették közzé némi további konkretizálással és kiegészítéssel, így itt nem csupán az összes csehszlovákiai nemzetiség igényeinek kielégítésére hívják fel a figyelmet, hanem a meggyőződésüknek is hangot adnak, hogy ha lehetőségük adódik véleményüket népszavazás keretében kifejezni, a Magyarországtól elszakított nemzetiségek vissza fognak térni régi hazájukba. A folyóirat ez idő tájt megjelenő cikkeivel szemben az Egyesületközi Bizottság a felvidéki kérdés „apropóján” kezdeményezte azt is, hogy a magyar kormányzat szükség esetén fegyveres erővel szerezzen érvényt követeléseinek. „Ebben a küzdelemben semmi áldozattól sem riadunk vissza, és mindenünket, ha kell életünket is odaadjuk a Felvidékért, az ott élő magyarokért, szlovákokért, ruthénekért, németekért és lengyelekért.”

Az első, a Felvidék visszatérését ténylegesen ünneplő szöveget 1938 novemberében, egy fentebb már említett ipolysági fiatalembertől közli a folyóirat. (Lánc 1938b, 10. p.) Lánc László írásában azt a generációt szólaltatja meg, melynek Csehszlovákiában születve és felnőve alapélménye volt a hazátlanság tapasztalata. Ennek gyakorlati megnyilvánulásaként a nemzeti ünnepektől, nemzeti hadseregtől, nemzeti him-

22 Az Egyesületközi Együttműködés (EKE) beszámolója. *Magyar Élet*, 1938, 11. sz. 29. p.

nusztól való megfosztottságot sorolja fel mint a meg nem tapasztalt nemzeti-közösségi élményeket övező hiányt. „Istenem, van Hazánk és van Nemzetünk! Magyarok vagyunk magyar hazában!” – zárja sorait. Vele szemben nem az ünnepélyesség, hanem az aggodalom hangja szólal meg Szabó Dezső 1939. januári, Imrédy Béla miniszterelnök vízkereszt-i beszédére reflektáló írásának a Felvidékre vonatkozó részében. (Szabó 1939, 1–8. p.) Az író élete „legirtózatossabb napjainak” nevezi az első bécsi döntés időszakát, s gesztusa nem magára a revízió tényére, hanem a megvalósulás módjára vonatkozik. Véleménye szerint a Magyarországhoz visszajuttatott felvidéki sáv határai elveszik a városoktól gazdasági területeiket, így újabb konfliktusforrást jelentenek a magyarság és szomszédjai között. Ennél is nagyobb probléma értékelése szerint az, hogy annak a nemzetnek hálás a revízióért Magyarország, amely nemzet – illetve annak „hatalmi álmai” – miatt elvesztette a kérdéses területet. „Teljes felelősségemmel mondom: inkább maradjon Erdély még egy ideig mostani állapotában, mintsem úgy szerezzük vissza, mint a Felvidéket, pláne magyar vér árán!” – fogalmaz a szerző, s szavainak súlyt ad, hogy Erdély kapcsán szűkebb szülőföldjéről beszél. Érdekes az a kontraszt, amely Szabó Dezső ezen írása és az őt a lap szerzői közé invitáló tulajdonosi kör fentebb, az Egyesületközi Együttműködés keretein belül elfogadott nyilatkozata között feszül. Szabó Dezső perspektívájában nemhogy az akár fegyverrel érvényt szerzett revízió, de a diplomáciai úton, más ország felé való elköteleződéssel járó rendezés sem volt elfogadható – mint az események későbbi alakulásából tudhatjuk, aggodalmi nem bizonyultak alaptalanoknak. Azok a fentebb ismertetett cikkek, melyek a revíziót sürgető attitűd helyett az újfajta nacionalizmuson alapuló politikai, társadalmi és kulturális reformigényt hangsúlyozták, melyet a határokon átnyúló szellemi és lelki kapcsolatok alapjaként képzeltek el, inkább Szabó Dezső gondolatait tükrözték.

„Nem régen voltam Szlovénzkóban s még mindig tele vagyok azokkal a mélységes és megdöbbentő benyomásokkal, amiket ott kaptam. A szlovénzkói magyarságot két főtípusra lehet bontani. Az öregekre és a fiatalokra. Az öregek még a Négyesyék²³ iskolájában nőttek, tele vannak szegények honfibúval és honfitúzzal. Az életet úgy látják, mert nem láthatják máskép, csak ifjúságukban magukba szedett világkép alapján, ahogy a hivatalos népnemzeti iskolák nevelték beléjük. A fiatalok másképpen látnak. A fiatalok már idegen iskolákban nőttek fel, olyan nyelven tanulták a tudományokat, amelyen szüleik ma sem értenek, nekik tehát szükségszerűen egy új magyarságot kellett kitermelniök magukból. Egy szociálisabb és kulturáltabb magyarságot. Európaibb magyarságot. Ők már semmit sem tudnak az extra Hungariam jelszaváról. Ők már nem mondják, hogy Magyarországon kívül nincsen élet s ha van élet, az nem élet. Ők már úgy látják, hogy a magyar világon kívüli élet okosabb és emberségesebb élet. S ha a magyar meg akar állani ebben a rája kényszerített életben, okosabbnak és emberségesebbnek kell lennie, mint a régi volt.” (Móricz 1931, 286. p.) Bár nem a *Magyar Életben*, hanem a *Nyugatban tette*

23 Négyesy László (1861–1933) irodalomtörténész.

közzé e gondolatait Móricz Zsigmond, mégis annyira szemléletesen rámutat a *Magyar Élet* fentebb bemutatott cikkeiben is látható perspektívák párhuzamára, hogy nehezen találhatnánk ennél megfelelőbb zárszót. Az eltérő perspektívákat ugyan nem minden esetben az életkor és -tapasztalat okozta – mint Szabó Dezső esetén láthatjuk, aki maga is Nagy-Magyarországon született és nőtt fel, s azt mégsem kívánta mindenáron restaurálni –, az kétségtelen, hogy irredentizmusról, kisebbségi létről, a lehetséges revízió módjáról és a magyarság szerepéről a korabeli társadalom egyes rétegei, csoportjai – határon innen és túl – esetenként egészen máshogy vélekedtek.

Irodalom

- A Területvédő Ligapropaganda előadása. *Csonkamagyarország*, 1921. május 26. 1. p.
- Az Egyesületközi Együttműködés (EKE) beszámolója. *Magyar Élet*, 1938. 11. sz. 29. p.
- A Honszeretet Egyesület havi beszámolója. *Magyar Élet*, 1938, 12. sz. 32. p.
- Baki Attila 2001. Bars és Hont k. e. e. vármegye zsidósága és a holokauszt (1938–1945). In Randolph L. Braham (szerk.): *Tanulmányok a holokausztról VI*. Budapest, Múlt és Jövő 143–210. p.
- Bodnár István 1938a. A csehszlovák határőrvidék. *Magyar Élet*, 6. sz. 6–10. p.
- Bodnár István 1938b. A felvidéki magyar munkásmozgalmak és a nemzeti szocializmus. *Magyar Élet*, 11. sz. 17–20. p.
- Bodnár István 1938c. A csehszlovákiai magyar közkönyvtárakról és három nemzet vezetőinek bűneiről. *Magyar Élet*, 6. sz. 6–10. p.
- Bodnár István 1939a. A cseh és a magyar földreform. *Magyar Élet*, 4. sz. 6–7. p.
- Bodnár István 1939b. A Felvidék mint hatalmi ütközőpont. *Magyar Élet*, 1. sz. 21–23. p.
- Borbándi Gyula 1983. Ölvedi János. *Új Látóhatár*, 4. sz. 522–526. p.
- Féja Tibor. *Magyar Élet*, 1939, 4. sz. 32. p.
- Féja Tibor 1939. A felvidéki zsidóság és a magyar iskola. *Magyar Élet*, 4. sz. 20. p.
- Gombos Imre 1939. Maróthy Jenő: Felvidéki falevelek. *Magyar Élet*, 8. sz. 28–29. p.
- Gulyás Pál 1941. *Magyar írók élete és munkái III*. Budapest, Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete.
- Hortobágyi Jenő (szerk.) 1940. *Keresztény magyar közéleti almanach II*. Budapest.
- Karakán Balázs levele. *Magyar Élet*, 1937, 2. sz. 18–19. p.
- Karakán Balázs levele. *Magyar Élet*, 1937, 9. sz. 4–5. p.
- Karakán Balázs levele. *Magyar Élet*, 1937, 12. sz. 21–22. p.
- Kárász József 1939. A Prohászka Körök. *Magyar Élet*, 10. sz. 16. p.
- Kovács Endre 1944. *Két háború közt*. Budapest, Turul.
- Kósa László 1998. *Paraszti polgárosulás és a népi kultúra táji megoszlása Magyarországon 1880–1920*. Budapest, Planétás.
- Lánc László 1938a. A felvidéki magyarság lelki képe. *Magyar Élet*, 11. sz. 28. p.
- Lánc László 1938b. A felvidéki magyar fiatalság hazatérése. *Magyar Élet*, 11. sz. 10. p.
- Maróthy Jenő 1939. *Felvidéki falevelek. Hús küzdelmes esztendő életéből*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.
- Matolcsy Mátyás 1938. A Felvidék gazdasági múltja és jövője. *Magyar Élet*, 6. sz. 1–4. p.
- Móricz Zsigmond 1931. Az irodalom és a „faji jelleg”. *Nyugat*, 5. sz. 285–287. p.

- Natkó Anna 2021. „Erdély! Sikolt e szó és sírni kényszerít!” A *Magyar Élet* nemzetpolitikai szemle Erdély-diskurzusa, 1936–1944. *Pro Minoritate*, 3. sz. 73–92. p.
- Ölvedi János 1938a. Magyar sors Középeurópában. *Magyar Élet*, 9. sz. 4–6. p.
- Ölvedi János 1938b. Érsekújvár. *Magyar Élet*, 11. sz. 5–6. p.
- Ölvedi János 1938c. A felvidéki magyarság álláspontja. *Magyar Élet*, 10. sz. 1–2. p.
- Ölvedi János 1985. *Napfogyatkozás. Magyarok Szlovákiában*. New York, Püski.
- Pálóczy Horváth Lajos 1939. Elkésett kritikák V. A rutén lélekről. *Magyar Élet*, 4. sz. 25–27. p.
- Pálóczy Horváth Lajos 1940. Elkésett kritikák IX. A Felvidék zsidómosdató aranykönyve. *Magyar Élet*, 6. sz. 11–12. p.
- Rády Elemér 1938. Csehország sorsa és a szlovák és rutén nép. *Magyar Élet*, 10. sz. 3–4. p.
- Sági Farkas István 1940. Egy év után. *Magyar Élet*, 1. sz. 13–15. p.
- Simon Attila 2021. *Az átmenet bizonytalansága. Az 1918/1919-es impériumváltás Pozsonytól Kassáig*. Somorja–Budapest, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Bölcsészettudományi Kutatóközpont.
- Szabó Dezső 1939. *Querelae Magyarorum*. *Magyar Élet*, 1. sz. 1–8. p.
- Tamáskas Máté 2013. *Kassa-vidék településképei*. Pozsony, Kalligram.
- Tegnap este kezdődtek el Komáromban a sorsdöntő tárgyalások. *Magyar Élet*, 1938, 10. sz. 1. p.

ANNA NATKÓ

IRREDENTISM, BEING A MINORITY, AND REVISION FROM DIFFERENT PERSPECTIVES
A PICTURE OF SOUTHERN SLOVAKIA IN MAGYAR ÉLET

The Hungarian nationhood policies review, *Magyar Élet*, published between 1936 and 1944, was linked through its owners to racist groups and the Hungarian Fraternal Community (*Magyar Testvéri Közösség*), which was secretly active during the period and became known for the 1947 mock trial, and through its authors to the popular movement. What makes the journal's view of Felvidék (the present-day Southern Slovakia) interesting is the diversity of contemporary perspectives. The articles present the issues of irredentism, being a minority and revision along different narratives, motivated mainly by generational differences between the authors. While the representatives of the generation with personal memories of the Austro-Hungarian Empire devoted their writings to the sense of loss caused by the Treaty of Trianon and the failure to accept the change of borders, the younger authors, while drawing a detailed picture of the economic, social and cultural life of the annexed part of the country, argued that the common interest of Hungarians in the motherland and in Czechoslovakia was not to resurrect the past, but to create a Hungary with a renewed social and political system.